

УДК:911:[330.567.28:636(477.82)

**МІСЦЕ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У
РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Хоцевич Н. Д.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна, м. Луцьк

доктор географічних наук, професор, Коцан Н. Н.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна, м. Луцьк

Проаналізовано сучасний стан та розвиток тваринництва у особистих селянських господарствах на території Волинської області. Розглянуто динаміку чисельності поголів'я великої рогатої худоби й корів, свиней, птиці, поголів'я овець та кіз в особистих селянських господарствах, уміщено відповідний рисунок та таблицю. Здійснено характеристику головних галузей тваринництва у особистих селянських господарствах. Виділено найперспективніший напрямок тваринництва, який найкраще розвинений у особистих селянських господарствах області.

Ключові слова: сільське господарство, особисте селянське господарство, господарства населення, тваринництво, продукція, виробництво, поголів'я, Волинська область.

Хоцевич Н. Д., доктор географических наук, професор, Коцан Н. Н., Место личного крестьянского хозяйства в развитии животноводства Волынской области / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

Проанализировано современное состояние и развитие животноводства в личных крестьянских хозяйствах на территории Волынской области. Рассмотрена динамика

численности поголовья крупного рогатого скота и коров, свиней, птицы, поголовье овец и коз в личных крестьянских хозяйствах, помещены соответствующий рисунок и таблицу. Осуществлено характеристику главных отраслей животноводства в личных крестьянских хозяйствах. Выделено перспективное направление животноводства, который лучше всего развит в личных крестьянских хозяйствах области.

Ключевые слова: сельское хозяйство, личное крестьянское хозяйство, хозяйства населения, животноводство, продукция, производство, поголовье, Волынская область.

PhD in Geographic N. Khotsevyc, N. Kotsan Place of private farms in the development of livestock Volyn region / Lesya Ukrainian Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

The current state and development of animal husbandry in private farms in the Volyn region are analyzed. The dynamics of the number of cattle and cows, pigs, poultry, sheep and goats in private farms, placed the corresponding figure and table. Carried out the characterization of the main sectors of livestock production in personal peasant farms. The perspective direction of animal husbandry which is best developed in personal country farms of area is allocated.

Key words: agriculture, private farms, households, livestock industry, product, production, livestock, Volyn region.

Вступ. Важливу роль у виробництві продукції сільського господарства відіграють особисті селянські господарства, адже вони є особливою формою власності та сільськогосподарського виробництва. У Волинській області особисті селянські господарства залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в окремих аграрних підприємствах, вони здійснюють

сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і виробництва товарної сільськогосподарської продукції, чим забезпечують продовольчі потреби населення та формують грошові доходи селян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціально-економічних аспектів розвитку особистих селянських господарств присвячені наукові праці П. С. Березівського, Ю. С. Дроня, П. О. Сухого, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, Ю. Я. Лузана, О. М. Онищенко, Я. С. Сосницької та ін. вчених. Незважаючи на велику кількість і різноплановість проведених досліджень, окремі питання, пов'язані з визначенням місця та ролі особистих селянських господарств у розвитку тваринництва Волинської області залишаються недостатньо вивченими, що й обумовило вибір теми дослідження.

Мета статті полягає у сутності сучасного стану та аналізу розвитку тваринництва особистих селянських господарств Волинської області. **Завдання** – визначити місце особистих селянських господарств у розвитку тваринництва області, розглянути динаміку чисельності поголів'я великої рогатої худоби й корів, свиней, птиці, поголів'я овець та кіз в особистих селянських господарствах, здійснити характеристику головних галузей тваринництва у особистих селянських господарствах та їх географію поширення в області.

Результати досліджень. Складовою частиною аграрного сектора України є господарства населення. Державна статистика відносить до них особисті підсобні господарства громадян та господарства членів колективних садівничих і городницьких товариств. Майже все сільське населення і частина міського мають особисті підсобні господарства – сім'я на відведеній їй у власність, постійне чи тимчасове користування ділянці землі виробляє

продукцію. Колективні сади та городи є формою землекористування, згідно якої земля відводиться колективам громадян (як правило, міських жителів), організованих переважно на кооперативних засадах для дачного будівництва, садівництва, городництва [1, 83].

Відповідно до Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року [3], ці господарства іменуються, як особисті селянські господарства. Економічна їх функція полягає в тому, що продукція, яку вони виробляють, на сьогодні є значною кладовою продовольчого балансу країни.

Реалізація частини цієї продукції – важливе джерело грошових надходжень для багатьох селянських сімей. Сьогодні особисті селянські господарства є сферою мобілізації трудових і фінансових ресурсів сільського населення, яке недостатньо задіяне в інших видах діяльності [2].

Комплексні дослідження особистих селянських господарств, як основного товаровиробника сільськогосподарської продукції дають підстави типізувати їх за такими ознаками: характером організації, географічним положенням (місцем розташування), виробничим напрямом, рівнем спеціалізації, характером виробництва, рівнем товарності, часом виникнення [10].

Особисті домогосподарства певною мірою є автономним сімейним виробництвом, яке не тільки виробляє та споживає сільськогосподарську продукцію, а й завдяки реалізації надлишків формує свої грошові доходи. Кризова ситуація в сільськомугосподарстві, внаслідок якої доходи відведення особистого селянського господарства стали основним джерелом поповнення сімейного бюджету, змусили власників нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції [4].

Згідно статистичних даних станом на 2017 рік у Волинській області нараховується 156129 домогосподарств, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства».

У 2017 році усіма господарствами населення вироблено продукції сільського господарства на суму 4299,3 млн. грн., що на 11 % більше ніж у 2012 році. Найбільше продукції в грошовому еквіваленті вироблено населенням Горохівського (376,0 млн. грн.), Луцького (368,6 млн. грн.) та Камінь-Каширського (356, 7 млн. грн.) районів.

Частка ОСГ у загальному виробництві валової продукції сільського

господарства склала 65,5 %. Проте вона має свої регіональні відмінності. Найбільшою частка особистих господарств населення є у північних

районах області – Камінь-Каширському (99,1 %), Любешівському (99,5 %), Шацькому (98,6 %), Любомльському (98, 0 %), Маневицькому (96,1 %). Найменшою вона є у Луцькому (56,0 %), Локачинському (56,0 %), Турійському (44,6 %) та Володимир-Волинському (35,5 %) районах, де знаходяться основні сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства області [9].

Внаслідок роздрібнення сільськогосподарських підприємств інтеграційні зв'язки, які склалися між ними й підсобними господарствами населення, стали менш тісними, однак частка останніх у виробництві продукції тваринництва постійно збільшується. Виробляючи продукцію, виробництво якої є неефективним на сільськогосподарських підприємствах, особисті селянські господарства повністю забезпечують продуктами харчування сільське населення. Крім того, ведення особистого господарства населенням

дозволяє їх власникам отримати додатковий дохід від реалізації виробленої продукції понад потребу, частково задовольняючи попит міського населення. Як наслідок, зростає значення господарств населення, укріплюються їх лідируючі позиції за обсягами сільськогосподарського виробництва серед усіх категорій господарств [6].

Особисті селянські господарства виробляють 66,3 % продукції тваринництва. Чисельність великої рогатої худоби в господарствах населення на кінець 2017 р. порівняно з 2012 р. значно знизилася і становила 102,4 тис. гол., у тому числі чисельність корів – на 12,9 тис. гол.; свиней на 7,4 тис. голів. Це негативний чинник, адже впродовж останніх років у сільськогосподарських підприємствах також відбулось зменшення чисельності худоби, що безпосередньо вплинуло на виробництво тваринницької продукції в області.

Найбільшою частка поголів'я худоби та птиці є у поліських районах області. Серед продукції тваринництва, що виробляється господарствами населення, найбільша частка припадає на вівчарство (95,8 % від загальнообласного виробництва) та свинарство (77,5 %).

У 2017 році у господарствах населення чисельність ВРХ склала 102,4 тис. голів, у тому числі 82,6 тис. голів корів. Питома вага ВРХ у домогосподарствах є домівною (65,4 % від загальнообласного показника), на відмінну від сільськогосподарських підприємств (34,6 %) [8].

Найбільша кількість ВРХ знаходиться у господарствах населення Горохівського (23, 6 тис. голів), Ковельського (22,3 тис. голів) та Луцького (20,8 тис. голів) районів. Найменшою вона є у Шацькому районі (3,1 тис. голів). Відповідно, у вище перерахованих районах знаходиться і найбільше поголів'я корів – Горохівському та Ковельському районах (12,1 тис. голів).

У господарствах населення Волинської області поголів'я свиней нараховує 223,4 тис. голів, що становить 77,5 % від усіх категорій господарств. Порівняно із 2012 роком його чисельність зменшилась на 7,4 тис. голів [7].

Серед районів, за поголів'ям свиней у господарствах населення, першість утримує Рожищенський район (30,9 тис. голів), на другому місці (27,5 тис. голів) – Луцький район. Найменшим цей показник є у Шацькому районі (4,1 тис. голів), який має найнижчі показники по сільському господарству в цілому.

У Волинській області поголів'я овець та кіз є малочисельним, станом на 2017 рік 15,5 тис. голів. Переважно зосереджені у Маневицькому (1,7 тис. голів), Ковельському (1,6 тис. голів), Ратнівському і Турійському (по 1,5 тис. голів) районах [8].

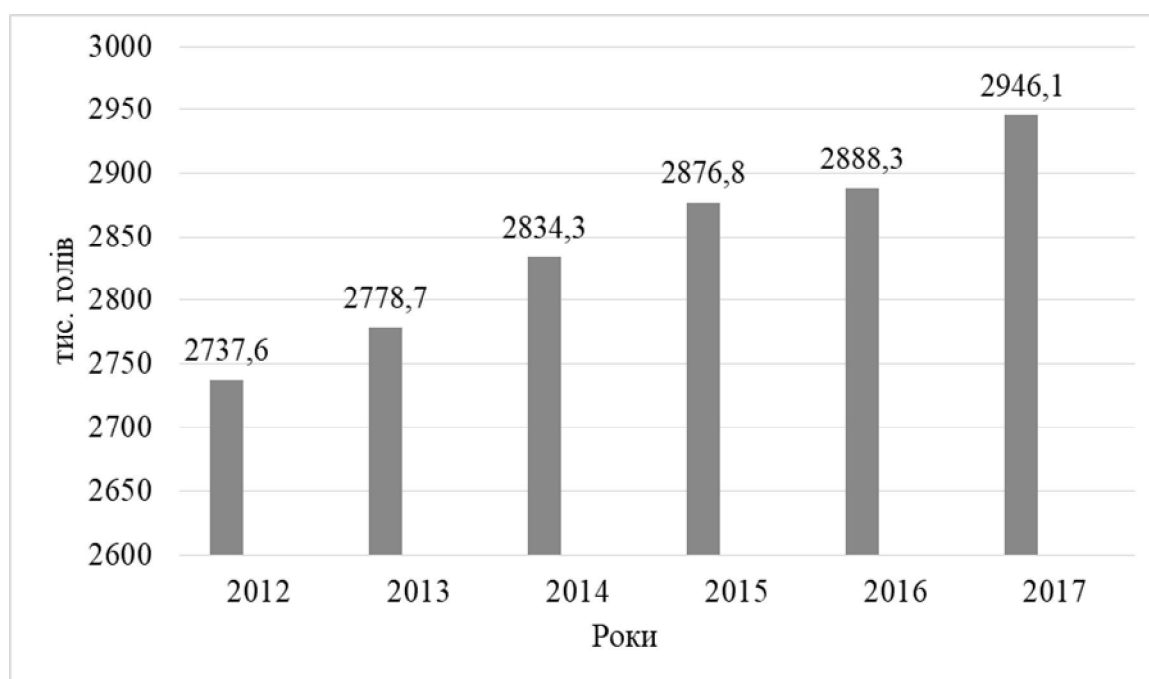


Рис. 1. Динаміка поголів'я птиці в особистих селянських господарствах

Птахівництво є найскороспілішою, найекономнішою, високопродуктивною галуззю тваринництва й характеризується високим коефіцієнтом розмноження [5, 103-104].

У господарствах населення поголів'я птиці становить 2946,1 тис. голів і має тенденцію до щорічного збільшення починаючи від 2012 року, коли у досліджуваному регіоні було лише 2737,6 тис. голів (рис. 1) [7; 8].

Таблиця 1

Кількість поголів'я тварин у особистих селянських господарствах Волинської області*

(на 1 січня; тис. голів)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВРХ	124,1	131,9	132,6	110,5	103,7	102,4
Корови	95,5	95,7	95,7	87,7	83,5	82,6
Свині	230,8	240,4	242,3	227,2	227,0	223,4
Вівці та кози	15,2	15,8	15,8	15,9	15,9	15,5
Птиця	2737,6	2778,7	2834,3	2876,8	2888,3	2946,1

**Статистичний збірник Тваринництво України 2012 / за ред. Н. С. Власенко. К.: Державна служба статистики України, 2012*

**Статистичний збірник Тваринництво України 2017. К.: Державна служба статистики України, 2017*

Проаналізувавши кількісний стан поголів'я тварин у особистих селянських господарствах області (табл. 1), можна стверджувати, що поголів'я птиці щорічно збільшується і є економічно-вигідним напрямком для розвитку в господарствах населення Волинської області.

Особисті господарства населення у 2017 році виробили 334,5 тис. т молока (83 % від загального обсягу виробництва молока в області). Найбільшими виробниками молока є особисті господарства населення Камінь-Каширського (35,8 тис. т), Горохівського (35,2 тис. т), Маневицького (33,8 тис. т) та Ратнівського (29,7 тис. т) районів.

Особистими господарствами населення у 2017 році реалізовано 60,7 тис. т худоби та птиці у живій вазі та 38,7 тис. т у забійній вазі, що становить 52 % до загального обсягу реалізованої продукції усіма категоріями господарств аналогічної продукції.

Значною є питома вага особистих селянських господарств у виробництві яєць – 88 % від загальнообласного показника (171,7 млн. шт.). Лідерами з виробництва яєць є особисті господарства населення Горохівського (9,6 % до загального виробництва яєць господарствами населення області), Луцького (8,3 %) та Ковельського (7,3 %) районів. Розвиток птахівництва у цих районах тісно пов'язаний виробничим ланцюгом із зерновим господарством.

Розведення поголів'я овець та кіз створює передумови для виробництва вовни. Обласний показник виробництва вовни у господарствах населення становить 16 т. Проте виробництво за останні роки скорочується через скорочення поголів'я овець та кіз (-13,4 %). У структурі виробництва вовни всіма категоріями господарств, на домогосподарства припадає 93,3 %. Основними виробниками вовни в області є Маневицький (32 ц) та Ратнівський (22 ц) райони у яких знаходиться найбільше поголів'я тварин даної категорії. Середній річний настриг вовни від однієї вівці (у фізичній вазі), становить 2,3 кг [7; 8; 9].

Висновки. Отже, особисте селянське господарство – це особлива форма не лише власності, а й сільськогосподарського виробництва, яка в сучасних умовах є структурним елементом аграрного сектору економіки як України в цілому, так і Волинської області зокрема. Також виконує ряд економічних функцій: виробництво сільськогосподарської продукції як валової, так і товарної; підвищення рівня життя сільського населення шляхом збільшення доходів;

поліпшення матеріального споживання, у тому числі продуктів харчування; використання ресурсів праці й засобів виробництва.

Тому, для того, щоб підвищити ефективність функціонування особистих селянських господарств, забезпечити їх розвиток, необхідно спрямувати діяльність уряду і місцевої влади на створення належних організаційно-економічних та соціальних умов на селі.

Література:

1. Березівський П. С. Організація виробництва в аграрних формуваннях. Навчальний посібник / П. С. Березівський, Н. І. Михайлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 39-105.
2. Ефективність сільськогосподарського виробництва в особистих господарствах громадян (за матеріалами обстеження) / за ред. академіків УААН П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка та к.е.н Ю. Я. Лузана – К.: Вид-во ІАЕ УААН, 2001. – 378 с.
3. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 34. – С. 32.
4. Онищенко О. М. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / відп. ред. чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавер. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 100 с.
5. Основи тваринництва та бджільництва: навч. посіб. / уклад. Ю. С. Дронь. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. – 140 с.
6. Сосницька Я. С. Сучасні трансформаційні процеси сільськогосподарського виробництва (на прикладі Волинської області). – Луцьк, 2015 – 198 с.
7. Статистичний збірник Тваринництво України 2012 / за ред. Н. С. Власенко. К.: Державна служба статистики України, 2012 – 212 с.
8. Статистичний збірник Тваринництво України 2017. К.: Державна служба статистики України, 2017 – 141 с.

9. Статистичний щорічник Волинь 2016 ГУС у Волинській області / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2017 – 455 с.

10. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія/ П.О. Сухий. – Чернівці: Пута. – 400 с.

References:

1. Berezivskyj P. S. Orghanizacija vyrobnyctva v aghrarnykh formuvannjakh. Navchalnyj posibnyk / P. S. Berezivskyj, N. I. Mykhajljuk. – K.: Centr navchalnoji literatury, 2005. – S. 39-105.

2. Efektyvnistj siljskoghospodarsjkogho vyrobnyctva v osobystykh ghospodarstvakh ghromadjan (za materialamy obstezhennja) / za red. akademikiv UAAN P. T. Sabluka, V. Ja. Meselj-Veseljaka ta k.e.n Ju. Ja. Luzana – K. : Vyd-vo IAE UAAN, 2001. – 378 s.

3. Zakon Ukrainy «Pro siljskoghospodarsjku kooperaciju» // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. – 1997. – № 34. – S. 32.

4. Onyshhenko O. M. Ghospodarstva naseleennja: produktyvnistj, efektyvnistj, perspektyvy / vidp. red. chl.-kor. UAAN B. J. Paskhaver. – K.: In-t ekonomiky NANU, 2003. – 100 s.

5. Osnovy tvarynnyctva ta bdzhiljnyctva: navch. posib. / uklad. Ju. S. Dronj. – Chernivci : Chernivec. nac. un-t, 2010. – 140 s.

6. Sosnycjka Ja. S. Suchasni transformacijni procesy siljskoghospodarsjkogho vyrobnyctva (na prykladi Volynsjkoi oblasti). – Lucjk, 2015 – 198 s.

7. Statystychnyj zbirnyk Tvarynnyctvo Ukrainy 2012 / za red. N. S. Vlasenko. K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2012 – 212 s.

8. Statystychnyj zbirnyk Tvarynnyctvo Ukrainy 2017. K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017 – 141 s.

9. *Statystychnyj shhorichnyk Volynj 2016 GhUS u Volynsjkij oblasti / za red. V. Ju. Naumenka. Lucjk: Gholovne upravlinnja statystyky u Volynsjkij oblasti, 2017 – 455 s.*
10. *Sukhyj P. O. Aghroprodovoljchyj kompleks Zakhidnoukrajinsjkogho rehionu: monohrafija/ P. O. Sukhyj. – Chernivci: Ruta. – 400 s.*